

”حافظ الاصوات ” یا گرامافون چگونه به ایران آمد

۱ مهر ۱۳۹۳ ساعت ۱۰:۱۸

حدود صد سال پیش یعنی به سال ۱۳۲۳ق مطابق با سال ۱۹۰۵ میلادی فرمان جالبی از سوی مظفرالدین شاه صادر می‌شود که مضمون آن بیانگر ترویج و اشاعه دستگاه نوظهور گرامافون در ایران است.

فرمانی که شاید نظیر آن از سوی هیچ پادشاهی به جز مظفرالدین شاه صادر نگردد. مردم به حفظ و نگهداری آثار گذشته و خصوصاً اصوات از قرن‌ها قبل از صدور این فرمان علاقه نشان می‌دادند چنانکه تا پیش از اختراع گرامافون در سال ۱۸۷۷ دستگاه‌های متنوعی برای پخش صدا ابداع گردیده بود که نواهای موسیقی را به شکل مصنوعی پخش می‌کرد — منظور همان جعبه‌های موسیقی است — ولی بشر در حسرت ضبط صدای خود و شنیدن آن بود و این اصوات وی را راضی نمی‌کرد. با همت ادیسون به این آرزوی دیرینه جامعه عمل پوشانده شد و تا اوایل شروع قرن بیستم گرامافون با کوشش متخصصان فنی چنان اصلاح شده بود که قدم به خانه‌های مردم متوسط‌ال‌حال گذاشت.

این محصول جدید شاید حدود ده سال پس از اختراعش به ایران وارد شد و طبق معمول نیز سر از دربار درآورد و ناصرالدین شاه اولین استفاده‌کننده آن بود که با چگونگی استفاده از آن آشنایی داشت. وی در سفرنامه‌اش به اروپا — سومین سفر — به سال ۱۸۸۹ نمایشی را که به منظور آشنایی وی با جدیدترین اختراعات قرن ترتیب داده بودند چنین شرح می‌دهد:

... بعد یک شخص آمریکایی که صاحب فنوگراف است، آمد جلوی ما ایستاد و خطابه مفصلی در تعریف فنوگراف خوانده ناظم الدوله ترجمه کرد. بعد فنوگراف را وسط مجلس حاضر نمود، معلوم شد این نوع فنوگراف غیر از فنوگرافی است که در طهران ما داریم. هم سهلتر و هم صدا را بهتر پس می‌دهد. اول صدای موزیکی که در او داده بودند پس داد خیلی خوب و واضح بود بعد حرف زدند همان طور پس داد. بعد به مهدی خان آجودان مخصوص فرمودیم که توی فنوگراف حرف بزنی، دو بیت شعر حافظ خواند که این است:

اگر چه باده فرحبخش و باد گلبیز است

به بانگ چنگ مخور می که محتسب تیز است

به عیش کوش که ایام فتنه‌انگیز است

همه را همانطور جواب داد. صاحب فنوگراف وعده داد که یک دستگاه فنوگراف همینطور برای ما تقدیم نماید.

در کتاب المآثر و الآثار محمدحسن اعتمادالسلطنه جزو وسایلی که در آن ایام به ایران وارد شد علاوه بر میزان الهوا، میزان الارتفاعات، میزان الحرکه از "حافظ الاصوات" یا گرامافون هم یاد شده است.

با شروع پادشاهی مظفرالدین شاه اندک اندک این دستگاه علاوه بر دربار در خانه‌های اعیان و اشراف نیز دیده شد. چنانکه در زندگی معیرالممالک در سالهای ۱۳۱۶ق آمده است وی در ایام استراحت در ملک خود واقع در مهرآباد علاوه بر پرداختن به علاقه‌های شخصی خود چون گلکاری با دو دستگاه گرامافون خود شبها به ضبط آثار اساتید موسیقی ایرانی آن زمان مشغول بود که نمونه‌هایی از آن تا این زمان حفظ شده است.

البته باید در اینجا به این نکته اشاره کرد که گرامافونی که تا این زمان در ایران از آن استفاده می‌شد از گرامافونهایی که بعدها به وسیله عامه مردم استفاده می‌شد و متشکل از یک صفحه مدور که سوزنی روی آن می‌گشت و صدایی خارج می‌شد فرق می‌کرد زیرا آنها دستگاهی بودند ساده که متشکل از یک شیپور قیفی شکل و استوانه‌های مومی که سوزنی روی آن حرکت می‌کرد. این دستگاه فنوگراف خوانده می‌شد هم قابلیت ضبط و هم پخش را داشت ولی گرامافونهای بعدی فقط قابلیت پخش صدا را داشتند. و از صفحاتی که در استودیوها ضبط شده و تکثیر می‌شدند استفاده می‌کردند. بدین لحاظ با استفاده از گرامافونهای قدیمی صدای افراد زیادی ضبط گردید.

در سال ۱۳۲۴ که مظفرالدین شاه اولین مجلس شورای ملی را افتتاح کرد صدای وی به وسیله همین فنوگرافها بر روی استوانه مومی ضبط شد که هنوز هم قابل شنیدن است. پس از صدور فرمان اشاعه گرامافون در ایران اولین شعبه فروش و تکثیر صفحات آن در سال ۱۳۲۴ (۱۹۰۶م) به وسیله شرکت گرامافون و ماشین تحریر در ایران تاسیس شد.

پس از دایر شدن نمایندگی شرکت مذکور در تهران ضبط و تولید صفحه از اجرای هنرمندان ایرانی آغاز شد و صفحه ضبط شده اصلی جهت تکثیر به یکی از شعبه‌هایی که دارای امکانات تکثیر بودند به خارج از ایران ارسال می‌شد و پس از تکثیر در ایران توزیع می‌شدند.

گزارش اولین ضبط صدا در ایران چنین بود:

نوازندگان یا اجراکنندگان، به طور منفرد یا دسته جمعی، در اتاقی به نام استودیو حاضر می‌شدند و در مقابل دهنه فراخ شیپوری که انتهای باریک آن از درون پرده‌های به اتاق ضبط منتهی می‌شد قرار می‌گرفتند و به اجرای برنامه می‌پرداختند. در بعضی موارد، عمل ضبط در خود استودیو انجام می‌گرفت و به همین دلیل، دستگاه ضبط کننده نیز در همان محل اجرا مستقر می‌گردید.

در مواردی که تعداد اعضای هم‌نواز بیش از حدود چهار نفر بود، عمل اخذ صوت در شیپور ضبط کننده به طور مطلوب انجام نمی‌گرفت و نه تنها صدای سازهایی که در نزدیکی دهنه شیپور قرار داشتند قوی‌تر ضبط می‌شد، بلکه صدای مذکور صدای سازهایی را که دورتر قرار داشتند، تحت الشعاع قرار می‌داد و برخی از سازهایی که به‌طور طبیعی صدای قوی نداشتند، در جریان ضبط، تولید اشکال می‌نمودند.

برای بهتر ضبط شدن صدا، به گوینده یا خواننده و نوازنده توصیه می‌شد که برنامه خود را با صدای بلندتر از حد معمول اجرا کند تا صدا توان مرتعش کردن سوزن و دیافراگم ضبط را داشته باشد و ضبط و پخش امکانپذیر باشد. البته باید متذکر شد که کل عملیات فوق در ایران بدون برق و دستی انجام می‌شد.

منبع: سایت سخن تازه

آدرس مطلب :

[https://www.cafetari.kh.com/news/۲۸۱۹۲/حافظ-الاصوات-حافظ](https://www.cafetari.kh.com/news/۲۸۱۹۲/حافظ-الاصوات-گرامافون-یا-الاصوات-حافظ)